

УДК 378.091.2:005«20/21»

ДУДКО Ярослава Вікторівна –
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: jaroslava.zav@gmail.com

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЮ РОБОТОЮ У ВИЩОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогоднішній день актуальність проблеми визначення сутності управління виховною роботою у вищому педагогічному навчальному закладі зумовлена відсутністю єдиного тлумачення вищезазначеного поняття. Аналіз генези поняття управління виховною роботою у вищому педагогічному навчальному закладі дозволить визначити його сутність та обґрунтувати еволюційні трансформації в контексті дослідницьких підходів за встановленими етапами розвитку процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України у другій половині ХХ та на початку ХХІ століття: І етап (1958–1990 рр.) – етап становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України; ІІ етап (1991–2013 рр.) – етап реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України; ІІІ етап (з 2014 р. по сьогоднішній день) – етап стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дав можливість встановити, що результати дослідження змісту та структури процесу управління вихованням студентської молоді у вищій школі подані у наукових доробках вітчизняних та зарубіжних учених В. Андрущенка, А. Калініченко, О. Корольчук, В. Лозової, А. Ржевської, Є. Хрикова та ін., але в історико-педагогічній науці немає цілісного дослідження генезису поняття управління виховною роботою у вищому педагогічному навчальному закладі, починаючи з другої половини ХХ та на початку ХХІ століття.

Мета статті – дослідити генезис поняття управління виховною роботою у вищому педагогічному навчальному закладі України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексний аналіз базових понять дослідження – «управління», «виховання», «вихована робота» та інших суміжних їм понять є підґрунтям для визначення сутності феномена «управління виховною роботою у вищому педагогічному

навчальному закладі» на кожному етапі розвитку процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України у другій половині ХХ та на початку ХХІ століття.

Контент-аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних учених з досліджуваної проблеми (В. Афанасьєв, О. Орлов, В. Сімонов, М. Сунцов, Є. Павлютенков, В. Пятін, Н. Хмель та ін.) дав можливість дійти висновку, що на етапі становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України (1958–1990 рр.) пріоритетною парадигмою визначення сутності поняття «управління» постає «вплив».

Зазначимо, що на думку Є. Павлютенкова, «управління – це процес впливу на систему з метою переведення її в новий стан або для підтримки її в якомусь установленому режимі» [6, с. 25]. Такої ж думки учений О. Орлов: «управління – цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт та змінення останнього в результаті впливу на інший об'єкт» [5, с. 15]. Слід підкреслити, що вищезазначені учені акцентують увагу на тому, що управлінська система включає дві чітко розмежовані підсистеми: керуючу і керовану, які взаємодіють між собою через управлінський вплив суб'єкта управління на об'єкт управління.

Встановлено, що до основних причин тлумачення поняття «управління навчальним закладом» як «вплив» у 1958–1990 рр. належать: соціалістичне управління суспільством у УРСР; ідеологія СРСР; марксистсько-ленінська теорія; безпосередній вплив партії на розвиток вищих навчальних закладів; централізація та авторитарний стиль управління вищою освітою; панування «теорії комуністичного управління»; суб'єкт-об'єктне управління виховним процесом у вищій школі та ін.

Слід підкреслити, що «теорія комуністичного виховання», яка діяла у другій половині ХХ століття на території УРСР, здійснювалася у руслі сцієнтиського напрямку. Характерними особливостями сцієнтиського напрямку є: раціоналізація процесу виховання молоді; конформізація студентства до вимог соціалістичного середовища; авторитаризм у

процесі виховання студентів; маніпулювання поведінкою студентської молоді та ін. Підкреслимо, що у Радянському енциклопедичному словнику зазначено: «Виховання – це процес систематичного та ціленаправленого впливу на духовний та фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності. Цілі, зміст та організація виховання визначаються пануючими суспільними відносинами. Виховання у соціалістичному суспільстві направлене на формування усестороннього розвитку особистості» [9, с. 215]. В Українській радянській енциклопедії подано, що «Виховання – це цілеспрямований, навмисний і систематичний вплив вихователя на вихованців з метою формування якостей бажаних для вихователя» [11, с. 251].

Отже, система управління виховною роботою, яка діяла в УРСР, залежала від ідеології «комуністичного виховання», марксистсько-ленінської теорії та політики СРСР. Тому тлумачення поняття «управління виховною роботою» як «вплив» керуючої сторони по відношенню до керованої було природним явищем на етапі становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України (1958–1990 рр.).

У 90-ті роки ХХ століття у світовій теорії і практиці управління відбулися радикальні зміни, які не оминули і Україну. У 1991 році Україна здобула незалежність, що стало головною причиною для започаткування етапу реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України (1991–2013 рр.). Демократизація, гуманізація, децентралізація, розполітизація освіти стали причиною поступового переходу теорії внутрішньовузівського управління від філософії впливу до філософії взаємодії. З розпадом СРСР пріоритетну позицію у теорії виховання молоді незалежної України посів антисцієнтистський напрям, прибічники якого «прагнуть реалізувати гуманістичні ідеали, спираючись на ідеї, розроблені «філософією життя», вважають, що формування унікальної й неповторної особистості, як головної мети виховання, є процесом власного саморозвитку індивіда, самовиховання, самореалізації. Заперечується трактування процесу виховання як реалізації задумів вихователя» [12, с. 134–135]. Етап реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України (1991–2013 рр.) знаменувався появою різноманітних концепцій виховання студентської молоді, що мали переважно національних характер.

У 1991–2013 рр. в наукових дослідженнях

В. Крижка, Н. Туленкова, В. Пікельної та ін. феномен «впливу» ще залишається пріоритетною парадигмою визначення сутності поняття «управління». На думку В. Крижко, «управління – це безперервний та цілеспрямований процес впливу на керований об'єкт» [2, с. 18]. З цією думкою погоджується учений Н. Туленков, який підкреслює, що «Управління – це свідомий вплив людини на об'єкти, процеси з метою надати відповідну направленість діяльності для того, щоб отримати бажаний результат» [10, с. 22].

Слід зазначити, що у цей період також надалі простежується тенденція суб'єкт-об'єктної взаємодії керуючої та керованої підсистем управління виховною роботою у навчальному закладі. Так, вітчизняний дослідник Є. Хриков підкреслює, що «управління вихованням необхідно визначити як діяльність керуючої підсистеми, направленої на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, матеріально-фінансових, організаційних, правових, санітарно-гігієнічних, медичних умов, необхідних для нормального функціонування виховного процесу» [13, с. 28].

Підкреслимо, що вже на початку ХХІ століття у наукових доробках вітчизняних учених Г. Єльнікової, О. Мармази, Т. Рогової, Т. Шамової та ін. актуальною є думка, що в демократичному суспільстві під час управління освітніми процесами повинна привалювати філософія взаємодії, перехід об'єкта управління в суб'єкт, розквіт суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між вихователем та вихованцем. Наприклад, Г. Єльнікова наголошує, що «управління – це цілеспрямована активна взаємодія керівників та інших учасників педагогічного процесу, спрямована на його упорядкування та переведення на вищий рівень» [1, с. 17]. На думку О. Мармази, «управління – це вид діяльності, який забезпечує оптимальне функціонування та розвиток систем, узгоджує та координує діяльність людей щодо досягнення спільної мети» [4, с. 19].

Слід зазначити, що у 1991–2013 рр. проблема визначення сутності поняття «управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах» не була пріоритетною у галузі освіти. Так визначення сутності вищезазначеного поняття можна знайти у науковій роботі «Управління процесом виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу» української ученої А. Ржевської, яка дійшла висновку, що «Сутність управління вихованням полягає в створенні умов для реалізації цілей виховання. При цьому в педагогічному вузі особливу значимість здобувають нормативні, кадрові,

організаційні, педагогічні умови реалізації виховних цілей» [8, с. 14].

Встановлено, що на етапі реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України (1991–2013 рр.) перехід тлумачення феномену «управління виховною роботою» від «впливу» до «взаємодії» зумовлений появою низки зовнішніх та внутрішніх факторів: відмовою від радянської системи виховання у цілому та ідеології «комуністичного виховання»; створенням гнучкої системи управління освітніми процесами; копіюванням закордонного досвіду управління процесом виховання молоді; поступовим формуванням власної національної системи виховання української молоді.

Переломним моментом у розвитку теорії і практики управління вищим навчальним закладом став 2014 рік, що знаменувався виходом Закону України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 р. № 1556-VII і звідси початком етапу стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України. Встановлено, що головною причиною переорієнтації процесу управління освітнім середовищем вищого навчального закладу загалом та виховною роботою зі студентською молоддю зокрема є євроінтеграційні процеси, які вимагали від апарату керівництва вищим навчальним закладом повної децентралізації процесу управління, переходу до автономії та самоврядування; розширення прав студентського самоуправління; ідеології «вільного виховання»; демократизації та гуманізації вихованого процесу.

Зазначимо, що на етапі стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України (з 2014 р. по сьогодні) надалі простежується тенденція визначення феномену «управління вихованням» як «взаємодії суб'єктів управління». Акцентуємо увагу на тому, що процес управління набуває більшої автономії, а суб'єкти управління – студентство, спрямовують власну діяльність на саморозвиток. Роль викладача в процесі управління виховною роботою набуває рис «консультанта саморозвитку студента», «тьютора».

Ми погоджуємося з думкою Г. Латфуліна, що «У нинішньому стані наука керування усе менше відповідає практиці, а традиційні форми й методи вже вичерпали себе. На передній план вдосконалювання процесу управління виступають глобальний підхід до пошуку нового, нетрадиційного, висунування незвичайних на перший погляд ідей» [3, с. 80].

Слід зазначити, що процес управління вихованням студентської молоді з 2014 року з кожним роком стає все більш «націоналізованим», орієнтованим на утвердження національної системи виховання молоді, що зумовлено складною політичною, соціальною ситуацією в Україні. Влучною є думка ученого М. Пантюка, що «У своєму історико-педагогічному й соціальному вияві виховання завжди пов'язувалося з національною ідеєю. Наявність національно ідентифікованих особистостей у виховній роботі складає важливу умову стабільного розвитку держави» [7, с. 22].

Отже, на етапі стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України (з 2014 р. по сьогодні) простежується тенденція визначення феномену «управління вихованням» як «взаємодії суб'єктів управління», що спричинено: автономією вищого навчального закладу; підвищенням ролі студентського самоврядування у вищій школі; ідеологією «вільного виховання» студентської молоді; актуалізацією суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між учасниками процесу управління виховною роботою; заміною інституту кураторства у вищих педагогічних навчених закладах на «тьюторську взаємодію» суб'єктів виховного процесу.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. Встановлено, що проблема визначення сутності поняття управління виховною роботою у вищому педагогічному навчальному закладі залишається на сьогоднішній день відкритою та актуальною. Результати дослідження генезису вищезазначеного поняття дозволили встановити, що починаючи з другої половини ХХ століття до нашого часу, феномен «управління виховною роботою» зазнав значної трансформації: поетапного переходу визначення його сутності від «впливу» до «взаємодії». Адже процес управління вихованням студентської молоді поступово з централізованого, командно-адміністративного, авторитарного, ієрархічно структурованого набув рис демократичного, гуманістичного, автономного, децентралізованого процесу у вищій школі. Обґрунтовано еволюційні трансформації в контексті дослідницьких підходів за встановленими етапами розвитку процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України у другій половині ХХ та на початку ХХІ століття. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні генезису структури процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Сльникова Г. В. Управлінська компетентність / Г. В. Сльникова. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.

2. Крижко В. В. Теорія і практика менеджменту в освіті / В. В. Крижко. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 272 с.

3. Латфуллин Г. Основные тенденции и концепции управления на стыке веков / Г. Латфуллин // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 1. – С. 76–80.

4. Мармаза О. І. Проектний підхід до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза. – Харків: Вид. група «Основа», 2003. – 80 с.

5. Орлов А. Н. Управление учебно-воспитательным процессом в высшем педагогическом учебном заведении / А. Н. Орлов. – Алма-Ата: Меткеп, 1989. – 112 с.

6. Павлютенков С. М. Мистецтво управління школою / С. М. Павлютенков. – Х.: Основа, 2011. – 320 с.

7. Пантюк М. П. Підготовка майбутніх вчителів до виховної роботи у вітчизняній педагогіці ХХ століття: автореф. дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 / М. П. Пантюк. – Дрогобич, 2011. – 40 с.

8. Ржевська А. В. Управління процесом виховання студентів вищого педагогічного навчального закладу: автореф. дис. ... кандидата пед. наук : спец. 13.00.01 / А. В. Ржевська. – Луганськ, 2002. – 21 с.

9. Советский энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – 4-е изд. – М.: «Советская энциклопедия», 1989. – 1632 с.

10. Туленков Н. В. Введение в теорию и практику менеджмента: Уч. пособие / Н. В. Туленков. – К.: МАУП, 1998. – 136 с.

11. Українська радянська енциклопедія: у 12 томах / [гол. ред. М. П. Бажан]. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1978. – 542 с.

12. Філософський словник соціальних термінів / [гол. ред. В. П. Андрущенко]. – 3-тє вид. – Х.: «Р.И.Ф.», 2005. – 672 с.

13. Хриков С. М. Теорія та методика внутрішкільного управління в сучасних умовах: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / С. М. Хриков. – К., 1997. – 422 с.

REFERENCES

1. Yelnykova, H. V. (2005). *Upravlinska kompetentnist*. [Management competence]. Kyiv: Red. zahalnoped. haz.

2. Kryzhko, V. V. (2003). *Teoriia i praktyka menedzhmentu v osviti*. [The theory and practice of management in education]. Zaporizhzhia: Prosvita.

3. Latfullyn, H. (1998). *Osnovnie tendentsyy u kontseptsyy upravleniya na stike vekav*. [The main trends and concepts of management at the turn of the century]. *Problemu teoryy u praktyku upravleniya*, № 1, 76–80.

4. Marmaza, O. I. (2003). *Proektnyi pidkhd do upravlinnia navchalnym zakladom*. [Project approach to management of an educational establishment]. Kharkiv: Osnova.

5. Orlov, A.N. (1989). *Upravlenye uchebno-vospytatelnim protsessom v visshem pedahohycheskom uchebnom zavedenyy*. [Management of educational process in the higher pedagogical educational institution]. Alma-Ata: Metkep.

6. Pavliutenkov, Ye. M. (2011). *Mystetstvo upravlinnia shkoloiu* [Art of school management]. Kharkiv: Osnova.

7. Pantiuk, M. P. (2011). *Pidhotovka maibutnikh vchyteliv do vykhovnoi roboty u vitchyzniani pedahohitsi XX stolitti: avtoref. dys. doktora ped. Nauk*. [Preparation of future teachers for upbringing work in the national pedagogy of the 20th century: autoreference thesis doctor ped. sciences]. Drohobych.

8. Rzhavska, A. V. (2002). *Upravlinnia protsesom vykhovannia studentiv vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu: avtoref. dys. candidate ped. Nauk*. [Management of the process of upbringing of students of higher pedagogical educational institution: autoreference thesis candidate ped. sciences]. Luhansk.

9. *Sovetskyi entsyklopedycheskyi slovar* (1989). [Soviet encyclopedic dictionary]. Moskva: Sovetskaia entsyklopediya.

10. Tulenkov, N.V. (1998). *Vvedenye v teoryiu y praktyku menedzhmenta*. [Introduction to the theory and practice of management]. Kyiv: MAUP.

11. *Ukrainska radianska entsyklopediia*. (1978). [Ukrainian soviet encyclopedia]. Kyiv: Holovna redaktsiia URE.

12. *Filosofskyi slovnyk sotsialnykh terminiv*. (2005). [Philosophical dictionary of social terms]. Kharkiv: «R.Y.F.».

13. Khrykov, Ye. M. (1997). *Teoriia ta metodyka vnutrishkilnoho upravlinnia v suchasnykh umovakh: dys. doktora ped. Nauk*. [Theory and technique of intra management in modern conditions: thesis doctor ped. sciences]. Khrykov.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУДКО Ярослава Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: становлення і розвиток процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUDKO Yaroslava Viktorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Art of Teaching, Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University of

Melitopol.

Circle of scientific interests: establishment and development of the management of upbringing work

in higher pedagogical educational institutions of Ukraine.

Дата надходження рукопису 12. 09. 2017 р.

УДК 378.4

КАРИЧКОВСЬКИЙ Василь Дмитрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту Інституту екології економіки і права e-mail: vkarychkovskyi@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Останнім часом актуальною стає проблема якості підготовки спеціалістів до професійної діяльності. Високі темпи розвитку сучасної науки та промисловості, нових технологій, в тому числі заснованих на міждисциплінарних знаннях, вимагають від ВНЗ постійного вдосконалення освітніх програм [13].

Система вищої аграрної освіти Міністерства сільського господарства Російської Федерації включає 55 ВНЗ, де за програмами вищої професійної освіти навчаються близько 350 тис. студентів, причому істотний акцент зроблено на заочній формі навчання. Підготовка кадрів з вищою професійною освітою здійснюється за 122 спеціальностями та 70 напрямками бакалавріату та магістратури [10].

У державній програмі Російської Федерації «Развитие образования на 2013–2020 гг.» визначена місія освіти – реалізація кожним громадянином свого соціального, культурного, економічного потенціалу. Відповідно до цього молодий спеціаліст повинен вміти вільно користуватися знаннями, самостійно їх знаходити і нарощувати, застосовувати в житті. Метою є не предметний, а особистісний результат [8].

У зв'язку з цим професійна університетська освіта отримує новий соціальний зміст – формування не лише фахівця з інноваційними компетенціями, а й суб'єкта територіальної громади з новим соціальним статусом, соціальним світоглядом [14].

У такому контексті підготовка фахівців для сільського господарства вимагає зовсім інших підходів до підготовки персоналу, нових поглядів на розвиток аграрного сектора. [6].

Аналіз останніх досліджень. Проблеми удосконалення змісту і форм професійної підготовки майбутніх менеджерів висвітлили у

своїх працях такі учені, як Т. Ф. Бірюкова, Л. І. Бондарева, Л. Влодарська-Зола, В. В. Волкова, Ю. А. Галайко, Н. Л. Замкова, С. Г. Заскалета, Т. В. Качеровська, Т. І. Коваль, О. І. Куліш, В. А. Лівенцова, Н. В. Логутіна, М. В. Опольська, А. О. Орлов, А. І. Петрова, Н. А. Романенко, І. А. Сенча, С. М. Тарасова, О. О. Фастовець, Н. С. Хмілярчук, Г. А. Чередніченко та ін..

Проблеми професійної підготовки майбутніх менеджерів в аграрній сфері досліджували А. В. Антонець, Ю. М. Атаманчук, В. Є. Берека, О. М. Капітанець, Н. І. Кожемякіна, В. І. Свистун, І. М. Шупта та ін..

Тема сільськогосподарської освіти за кордоном знайшла відображення у працях Н. В. Абашкіної, О. В. Вошевської, С. Г. Заскалети, Ю. О. Соколович-Автуніної, Т. І. Туркот та ін..

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури щодо реалізації змісту професійної освіти у вищих аграрних навчальних закладах Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні важливими завданнями вищої професійної освіти Російської Федерації є недостатність орієнтації на перспективні і поточні потреби ринку праці і якісний розрив між попитом і пропозицією робочої сили [7]. Тому функцією державного замовлення на підготовку кадрів в умовах ринкової економіки є максимальна відповідність пропозиції на ринку кваліфікованої праці (тобто структура, кількість та якість підготовлених випускників ВНЗ) попиту на фахівців, які відповідають вимогам вакантних посад, пропонованих роботодавцями [12].

Розпорядженням № 487-р від 31 березня 2014 року [9] визначені основні напрямки політики Російської Федерації в сфері розвитку професійних кваліфікацій, в тому числі на